

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SPI1342V3SI5Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 5/5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Кайпова Малика Дауытбай қизи*
ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ ТАРИХИЙ МАДАНИЙ ОБЪЕКТЛАР ВА УЛАРНИНГ ҲУДУДДА
ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ9-13
- Фарманова Гульнара Комилевна*
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ Г.А.ПУГАЧЕНКОВОЙ НА ТЕРРИТОРИИ
САМАРКАНДСКОГО СОГДА 14-19
- Aminov Xurmatbek Вахрам о'g'li*
HUNARMANDCHILIK RIVOJI UCHUN YANGI IMKONIYATLAR 20-25
- Мустафоев Жонибек Аралбоевич*
“ПАХТА ИШИ”НИНГ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ҲАЁТГА ТАЪСИРИ ВА УНИНГ ФОЖИАЛИ
ОҚИБАТЛАРИ (НАВОЙИ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА) 26-31
- Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li*
O'ZBEKISTON TARIXIY TARAQQIYOTNING ZAMONAVIY BOSQICHIDA IJTIMOY DAVLATNI
SHAKLLANTIRISHNING KONSTITUTSIYAVIY ISTIQBOLLARI32-36
- Маҳмудон Эркин Асқаралиевич*
АРАБ ХАЛИФАЛИГИ ИСТИЛОСИ ДАВРИДА ФАРҒОНАДАГИ СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР37-45
- Назаров Комил Шамсуддинович*
ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МАСАЛАЛАРИ46-51
- Матажонов Раҳимжон Акрамович*
O'ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA TARIXCHI KADRLAR TAYYORLASH SOHASI
HUQUQIY ASOSLARINING YARATILISHI52-58
- ### 08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ
- Остоноқулов Азамат Абдукаримович, Султонов Омон Жума ўғли*
ДАВЛАТ ОТМЛАРИДА БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАР ҲАРАКАТИ ТЎҒРИСИДАГИ
ҲИСОБОТЛАРНИНГ АХБОРОТ ИМКОНИАТЛАРИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 59-69
- Narmamatov Ixtiyor Baxtiyorovich*
DEVELOPMENT ADVANTAGES OF CASHLESS PAYMENTS IN THE PAYMENT SYSTEM OF
UZBEKISTAN 70-75
- Хамраев Джамшид Панжиевич*
ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ
ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ, РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА ЗАРУРЛИГИ 76-81
- Кулибоев Азамат Шоназарович*
ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ
УСЛУБИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 82-91
- Axmedova Nazokat Zikirillo qizi*
KORXONA MARKETING STRATEGIYASIDA RAQAMLI STRATEGIYADAN FOYDALANISH
USULLARI VA AFZALLIKLARI 92-97

<i>Саатмуротов Шохрух</i> МИНТАҚАДА САНОАТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ БАҲОЛАШ ОМИЛЛАРИ	98-103
<i>Шакирова Фароғат Болтаевна</i> АҚШ ИҚТИСОДИЁТИНИНГ ИННОВАЦИОН ТИЗИМИ ОМИЛЛАРИ, ТАРКИБИ ВА РИВОЖЛАНИШ НАЗАРИЯСИ	104-113
<i>Кадиров Лутфулло Халимович</i> ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ МОЛИЯВИЙ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МУАММОЛАРИ	114-121
<i>Ibragimova Zarema Zokirovna</i> DUNYONING IQTISODIY RIVOJLANGAN MAMLAKATLARINING BOSHQARUV TAMLILINI TASHKIL ETISH VA ULARNI ICHKI IQTISODIYOTGA TATBIQ ETISH TAJRIBASI	122-129
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> «COVID-19» ИНҚИРОЗИНИНГ ЖАҲОН ЭКОТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИРИ	130-137

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Sharipov Dilshod Baxshilloyevich</i> JON LOKKNING TABIIY HOLAT VA TINCHLIKKA OID QARASHLARI	138-145
<i>Rahmatova Xolidaxon Xolikovna</i> ХОҲА АНРОР ВАЛИЙНИНГ ТИНЧЛИК, ОСОЙИШТАЛИК ВА НАМҶИНАТЛИККА ДОИР Г'ОЯЛАРИ – ВАРҚАРОР ТАРАҚҚИЙОТ ОМИЛИ СИФАТИДА	146-151
<i>Орзиев Иқболжон</i> АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДА СЕКУЛЯРИЗМ ОМИЛИНИНГ ИЖТИМОЙ АҲАМИЯТИ	152-157
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> ILMIY MUAMMOLARNI HAL ETISHDA VAHS-MUNOZARALARNING TUTGAN O'RNI.....	158-165

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Israil Mukaddas Irgashevna</i> BOSMA MEDIA TILINING SOTSIOLINGVISTIK ASPEKTDА O'RGANISH USULLARI	166-172
<i>Nishonova Xurshida Yusufjanovna</i> A'ZAM O'KTAM SHE'RIYATIDA MILLIY RUHNING IFODALANISHIDA E'TIQODIY QARASHLAR	173-178
<i>Маматкулова Камола Шавкат кизи</i> ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПОНЯТИЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТИ В ЛИНГВИСТИКЕ И ЕГО РОЛЬ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ	179-184
<i>Hamroyeva Dilfuza Jamolovna</i> O'ZBEK XALQ QO'SHIQLARIDA YUZ SOMATIZMINING BADIY TALQINI	185-189
<i>Mahmudova Xushnoza Ravshanbekovna</i> OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA MOLIVAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISH	

MASALALARI	190-195
<i>Ismonova Yorqinoy Abdumutalib qizi</i> ROMANDA ROVIY BOLA OBRAZI.....	196-200
<i>Mirzoyev Masudjon Kimsanovich, Niholchonova Navbahor</i> FARZONA XO'JANDIY SHE'RLARIDA MIFOLOGIK PERSONAJLAR BADIY IFODASINING XUSUSIYATLARI	201-206
<i>Kholiyorov Bunyod</i> THE CONDITION OF DEVELOPMENT OF LEXICAL COMPETENCE USING AUTHENTIC MATERIALS IN TEACHING ENGLISH IN NON-PHILOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	207-213
<i>Hazratqulov Mutallib Rashidovich, Gulxanova Fotima, Qarshiboyeva Muborak</i> NUTQNI IDROK ETISH QONUNIYATLARI	214-219

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Файзиев Шухрат Хасанович</i> ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	220-225
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> ATOM ENERGIYASINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI	226-233
<i>Safoeva Sadoqat Musoeva</i> IJTIMOIY TARMOQLARDA FUQAROLIK-HUQUQIY MUNOSABATLARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ISTIQBOLLARI	234-246
<i>Бокиев Жаҳонгир Нурматжон ўғли</i> АЛОҲИДА ТАЪЛИМ ЭҲТИЁЖЛАРИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ОЛИШ ҲУҚУҚИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ	247-253
<i>Турсунова Маликахон Улуғбековна</i> ЗАМОНАВИЙ ДАВЛАТДА ДИПЛОМАТИК ФАОЛИЯТ ШАКЛЛАРИ: ИСЛОХОТЛАР ВА ҚОНУНЧИЛИК ТАРТИБОТИГА БЎЛГАН ЭҲТИЁЖ	254-258

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Atamatov Abduxalil Salomovich</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA MUSTAQIL SOATLARNI O'QITILISHINING KOMPETENSIYAVIY O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	259-265
<i>Omarova Gavhar Sadikovna</i> HUQUQ FANINI O'QITISHDA TA'LIMNI TABAQALASHTIRISHNING PEDOGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI: DIDAKTIK O'YINLAR MISOLIDA	266-271
<i>Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li</i> BO'LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARNING ROLI VA AHAMIYATI	272-277

<i>Kuchkarova Arofathon</i> THE IMPORTANCE OF GEOGEBRA IN ENHANCING STUDENTS' LEARNING OF MATHEMATICS AT SCHOOLS	278-283
<i>Tojiyeva Xolida Baxtiyorovna</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARI ADABIYOT DARSLARIDA ASAR BADIYYATINI O'QITISH TARIXI	284-288
<i>Masharipov Ravqat Madraximovich</i> KURASH BILAN SHUG'ULLANUVCHI TALABA SPORTCHILARDA TAYYORGARLIK BOSQICHLARINI KUN VA HAFTALIK MIKROTSIKLLARDA MASHG'ULOT YUKLAMALARINI OPTIMAL ME'YORLASH	289-295
<i>Niyozmatov Anvar Bahodirovich</i> XORAZM XALQ O'YINLARI	296-303
<i>Qodirov Xasanboy Oribjonovich</i> OLIJ TA'LIM MUASSASASI TALABALARIDA LIDERLIK SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI	304-309
<i>Kejaboev Abdusalim Erkaboevich</i> PEDAGOGIK MENEJMENT VA ZAMONAVIJ RAHBAR KOMPETENTLIGI	310-315
<i>Axmadjonova Farangiz Axrorjon qizi</i> OLIJ TA'LIM MUASSASALARIDA MASOFAVIY TA'LIM MAZMUNI VA TA'LIM JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHNING DIDAKTIK – USLUBIJ TA'MINOTI	316-322

12.00.00- Юридик фанлар

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li
Toshkent davlat yuridik universiteti
"Ekologiya huquqi" kafedrasida o'qituvchisi

ATOM ENERGIYASINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI

Annotatsiya. Maqolada atom energiyasi xavfsizligini ta'minlash, davlatlar o'rtasida keng targ'ib qilish, uning xalqaro huquqiy asoslari shuningdek globallashuv jarayonlariga ta'siri va qator takliflar keltirib o'tilgan. Shuningdek, hozirgi tobora rivojlanib borayotgan mamlakatlar o'rtasida foydalanilayotgan atom energiyalarining jamiyat hayotiga qay darajada ta'siri haqida so'z yuritilgan ekan uning aholining o'sishiga, urbanizatsiya va texnologik taraqqiyotga keltirayotgan foydalari hamda uning zararlari haqida keltirib o'tilgan. Mavzu doirasida ushbu yechimlar va turli xil olimlarning fikrlari, qilgan tadqiqotlari hamda ilmiy ishlaridan va xorijiy mamlakatlar qonun hujjatlaridan foydalangan holda atom energiyasi xavfsizligini ta'minlash masalasi ushbu maqolada yoritib berildi.

Kalit so'zlar: MAGATE, yadro, energiya, atom, huquqiy asos, radiaktiv chiqindi, xavfsizlik

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li
Tashkent State Law University Teacher
of the "Environmental Law" department

INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK FOR ENSURING THE SAFETY OF NUCLEAR ENERGY

Abstract. In the article, ensuring the Safety of nuclear energy, its wide promotion among countries, its international legal basis, as well as its impact on the processes of globalization, a number of suggestions are given. Also, while talking about the extent of the impact of nuclear energy, which is being used in developing countries, on the life of the society, its benefits and harms to the growth of the population, urbanization, and technological development are mentioned. Within the framework of the topic, the issue of nuclear energy security was covered using the opinions, research, and scientific works of various scientists and the legal documents of foreign countries in this article.

Key words: IAEA, nuclear, energy, atom, legal basis, radioactive waste, safety

Нишонов Абдуллох Убайдуллох угли
Преподаватель Ташкентского
государственного юридического университета
кафедры «Экологическое право»

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ АТОМНОЙ ЭНЕРГИИ

Аннотация. В статье приводятся обеспечение безопасности атомной энергетики, ее широкая пропаганда среди стран, ее международно-правовая основа, а также ее влияние на процессы глобализации

и ряд предложений. Также, говоря о степени влияния атомной энергии, которая используется в развивающихся странах, на жизнь общества, упоминаются ее польза и вред для роста населения, урбанизации и технологического развития. В рамках темы в данной статье с использованием мнений, исследований и научных трудов различных ученых и правовых документов зарубежных стран был освещен вопрос ядерной энергетической безопасности.

Ключевые слова: МАГАТЭ, ядерная энергия, энергетика, атом, правовая база, радиоактивные отходы, безопасность.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPI1342V3SI5Y2023N33>

Hozirgi rivojlangan hamda rivojlanayotgan davlatlarning jahon hamjamiyatidagi o'rnini taraqqiyot jihatdan belgilab berish shu davlatning o'zini o'zi energiya bilan ta'minlash darajasiga bog'liq bo'lib bormoqda. Davlat xalqaro hamjamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishi uchun o'zi boshqa davlatlarga investitsiya chiqarishi bilan birga o'z hududiga ham chet davlatlarning investitsiyalarini kirgizishga harakat qilishi kerak. O'sha jarayonda energiyaning qanchalik muhimligini ko'rishimiz mumkin. Vaholanki, investitsiya kiritayotgan davlat keyingi istiqboli uchun albatta, investitsiya kiritmoqchi bo'lgan davlatning energiya ta'minotiga birinchi o'rinda e'tibor qaratadi. O'sha jarayonda biz atomdan energiya olishning qanchalik muhim ekanligini ko'rishimiz mumkin. Sababi atomdan energiya olish boshqa energiya manbalariga qaraganda ko'proq energiya ta'minotini beradi. Ammo hozirgi kunda hamma davlatlar ham atomdan energiya olishni yo'lga qo'ymagan.

Buning sababi o'laroq atom elektrostansiyalarini qurish hamda ularni xavfsizligini ta'minlash boshqa energiya ta'minotlarini qurishga hamda ulardan foydalanishga qaraganda anchagina murakkab hamda xavflidir. Agar unda qandaydir nosozliklar yuz beradigan bo'lsa o'sha stansiya joylashgan davlatga nafaqat uning yonidagi boshqa davlatlarga ham katta talafot yetishi mumkin. Shuning uchun AES larni qurish hamda undan foydalanishdagi xavfsizlikni ta'minlash uchun xalqaro-huquqiy asoslar hamda milliy davlatlar ham ularga og'ishmasdan amal qilishi uchun maslahat qo'llanmalari barcha davlatlarga imperativ ahamiyat kasb etishi kerak.

Yadro energiyasi, shuningdek, atom energiyasi, yadro tuzilishi o'zgarganda ajralib chiqadigan energiyani anglatadi. Atom energiyasi insoniyat jamiyati hamda sanoat rivojlanishiga juda katta inqilobiy o'zgarishlar olib keldi. Yadro parchalanishi natijasida hosil bo'lgan ulkan energiya nafaqat inson hayotiga foyda keltiradi balki jiddiy xavf va qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Birinchi xavf- bu yadro xavfsizligi. 1986-yilda Chernobil va 2011-yilda Fukusimadagi avariyaalar jiddiy radioaktiv ifloslanishga olib keldi, aholining hayoti va sog'lig'iga, mamlakatlar va ularga qo'shni davlatlarning ekologik muhitiga xavf tug'dirdi, shuningdek, butun dunyoda atom energetikasi rivojlanishini sekinlashtirdi. Ikkinchisi- yadro xavfsizligi bilan bog'liq.

Hozirgi vaqtda xalqaro vaziyatning murakkabligi, muhim noan'anaviy xavfsizlik muammolari va yadroviy terrorizmning potensial tahdidini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Yadro yoki boshqa radioaktiv materiallarning terrorchilar qo'lga tushib qolish ehtimoli xalqaro xavfsizlikka katta muammo tug'diradi. Uchinchisi, yadroviy tarqalish bilan bog'liq. Xalqaro yadroviy huquqiy baza butun dunyoda atom energetikasining rivojlanishi bilan vujudga keldi. Atom energetikasini rivojlantirish bilan bog'liq ijtimoiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy masalalarni hal etishda u doimiy ravishda takomillashtirildi, bu atom energiyasidan tinch maqsadlarda foydalanishning xavfsiz va barqaror rivojlanishiga yordam berdi. Ushbu holatlardan kelib

chiqib hamda hozirda juda ko'plab davlatlar atom elektrostansiyalarini qurishni rejalashtirayotganligini inobatga olib, maqolamizda atom energiyasining xalqaro-huquqiy asoslarini tahlil qilamiz.

Atom energiyasidan tinch va xavfsiz foydalanishni ta'minlash hamisha xalqaro hamjamiyatning diqqat markazida bo'lib kelgan. Yondashuv milliy va xalqaro chora-tadbirlarning kompleks tarmog'i bilan belgilanadi. Chunki atom energiyasidan foydalanishni tartibga solish bo'yicha asosiy mas'uliyat milliy hokimiyat organlari zimmasiga yuklanishi qabul qilingan bo'lsa-da, boshqa davlatlarga ham ta'sir qilishi mumkinligini e'tirof etgan. Binobarin, yadro energetikasini tartibga solish, insonning potensial transchegaraviy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan boshqa ko'plab faoliyatlari singari, xalqaro hamjamiyatga standartlarning bir xilligini, muvofiqlashtirishni ta'minlash uchun ma'lum bir chegaradagi javobgarlikni yoki ba'zi hollarda to'liq javobgarlikni ta'minlashni talab qiladi.

Atomdan xavfsiz va tinch maqsadlarda foydalanish bo'yicha global huquqiy tartibni ta'minlashda MAGATE — dunyoning yadro sohasidagi hamkorlik markazining rolini o'rganib chiqishni o'rinli deb topdik. MAGATE yadro texnologiyalaridan xavfsiz va tinch maqsadlarda foydalanishni rag'batlantirishga intiladi. MAGATE xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar Ichida atom energiyasining xalqaro-huquqiy tartibini belgilashda hamda davlatlar bilan o'zaro hamkorlik qilishda eng muhim bo'lgan tashkilot hisoblanadi. MAGATE nizomining II moddasida "Agentlik atom energiyasining butun dunyoda tinchlik, salomatlik va farovonlikka qo'shayotgan hissasini jadallashtirish va kengaytirishga intiladi" degan qoidaning mustahkamlab qo'yilgani hamda buni amalda namoyon etmoqda. Bundan tashqari Xalqaro Radiologik Himoya Komissiyasi (ICRP), Atom radiatsiya ta'siri (UNSCEAR), Butunjahon sog'liqni saqlash tashkiloti (VOZ), va Xalqaro mehnat idorasi (XMT) atom energiyasi sohasida turli xil shartnoma va bitimlar bilan xavfsizlikni ta'minlashga MAGATE bilan birga harakat qilmoqda. Ushbu tashkilotlarning faoliyati yadro energetikasi xavfsizligini ta'minlashga g'amxo'rlik qilish, qo'shimcha mahsulot yadrosi energiyasini va radioaktiv moddalarni tibbiy, sanoat, va boshqa sohalarda ishlatish bo'yicha faoliyatni o'z ichiga oladi.

Xavfsizlik maqsadi tirik mavjudotlarni, jamiyatni va atrof-muhitni radiatsiyaning salbiy ta'siridan himoya qilishga intiladi. Bu sohadagi xalqaro harakatlar 1928 yilda boshlangan radiatsiyadan himoya qilish bo'yicha tavsiyanomalar chiqargan ICRPning tashkil etilishi bilan boshlandi. 1955 yilda Birlashgan Millatlar Bosh Assambleyasi dozalar, ta'sirlar va butun dunyo bo'ylab radiatsiya xavfini baholash uchun UNSCEAR tashkil etdi. Ushbu ikki organning ishi boshqa xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan standartlar uchun asoslarni ta'minlaydi.[1]

Yadro energetikasi xavfsizligini ta'minlash uchun tegishli standartlarni ishlab chiqish zarurati bunday tashkilotlarning tashkiliy vositalarini aks ettiradi. Xalqaro asbob-uskunalar asosida ishlab chiqiladigan xavfsizlik standartlarining bog'lanish tabiati turlicha bo'ladi. Shunday qilib, Euratom (Atom energiyasi bo'yicha Yevropa hamjamiyati Yevropa Ittifoqi a'zolarining xalqaro tashkilotidir. Atom energiyasi bo'yicha Evropa hamjamiyati 1957 yilda Rim kelishuvining imzolanishi bilan tuzilgan.) tomonidan xavfsizlik standartlari ishlab chiqildi va ular majburiydir. UNSCEAR tadqiqotlarini hisobga olgan ICRP tomonidan radiatsiyadan himoya qilish bo'yicha ilmiy asoslar standart bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan va vaqti-vaqti bilan qayta ko'rib chiqiladi. Bu ish Ionlashtiruvchi nurlanishdan himoya qilish va radiatsiya manbalarining xavfsizligi bo'yicha Xalqaro asosiy xavfsizlik standartlari (BSS) asosida yotadi,

ular orqali MAGATE, XMT, JSST va SHM butun dunyo bo'ylab uyg'unlashtirish uchun asoslarni taqdim etadi.[1].

1994 yil sentabr oyida Yadroviy Xavfsizlik bo'yicha xalqaro konvensiya MAGATE ning umumiy konferensiyasida imzolanish uchun ochildi. Shundan so'ng, 58 ta davlat konvensiyani imzoladi va Konvensiyaning a'zosi bo'ldi. Konvensiya a'zolari ushbu davlat nomidan ishtirok etish majburiyatini oldi. Shunday qilib bu konvensiya ham yadroviy xavfsizlikni ta'minlash uchun xalqaro huquqiy asoslardan biri bo'ldi. Va keyinchalik a'zolar soni ko'payishiga olib keldi.

1979-yilda Qo'shma Shtatlarda uchta Mile orol (TMI) yadroviy avariya sodir bo'lganidan so'ng, yadroviy avariya bo'yicha hisobot berish va o'zaro yordam berish uchun asos yaratish kerak degan xulosaga keldi. Bu esa xalqaro hamjamiyatni ham tashvishga solmay qo'ymadi. IAEA homiyligida davlatlar uchun yo'riqnomani belgilovchi ikkita hujjat TMI dan keyin ishlab chiqiladi. 1986 yilgi Chernobil avariyaasidan so'ng, ikki konvensiya — Yadro avariya to'g'risidagi Konvensiya va Yordamchi bo'lmagan yadroviy avariya to'g'risida MAGATE doirasida ishlab chiqildi va qabul qilindi. Konvensiyalar kuchga kirdi 27 oktabr 1986 va 26 fevral 1987 yillarda kuchga kirdi. Yetmish to'rtta shtat konvensiyaning birinchi xabarnomasiga a'zo bo'ldi va yetmishta shtat yordamchi konvensiyaga a'zo bo'ldi.2 Ushbu konvensiyalar boshqa davlatlarning ham a'zo bo'lishi bilan yakunlandi. Bu konvensiyalar xalqaro-huquqiy hujjatlar bo'lib atomdan foydalanishning xavfsizligini huquqiy asosini yaratdi.[2].

Yadro energiyasidan foydalanishda yuzaga keladigan radioaktiv chiqindilarni atrof-muhitga zarar yetkazmasligini ta'minlovchi xalqaro-huquqiy tartibga soluvchi hujjatlar.

IAEA radioaktiv chiqindilarni boshqarish uchun xavfsizlik maqsadlarini ishlab chiqdi. Bir necha IAEA hujjati radioaktiv chiqindilarni boshqarish va utilizatsiya qilish mezonlarini belgilab berdi. Xalqaro miqyosda radioaktiv chiqindilarni xavfsiz boshqarishga yondashuvni uyg'unlashtirish uchun 1991 yilda IAEA radioaktiv chiqindilarni xavfsizligi standarti (RADWASS) dasturini yaratdi. RADWAS Hujjatning iyerarxiyasini tashkil etadi.

1990-yilda IAEA umumiy konferensiyasi Radioaktiv va chiqindilar bilan bog'liq xalqaro transchegaraviy va transchegaraviy ko'chirish amaliyotini qabul qildi. Ushbu Kodeksning maqsadi har qanday nazoratsiz xalqaro harakatga va chiqindilarni utilizatsiya qilishga qarshi profilaktika choralarini ko'rishni ta'minlaydi. Davlat va xalqaro tashkilotlar radioaktiv chiqindilarni tartibga solish bilan shug'ullanadilar. Ikkita misol keltirish mumkin. Antarktida shartnomasi (eV-modda) Antarktida mintaqasida radioaktiv chiqindilarni yo'q qilishni taqiqlaydi.[3]

Xuddi shunday, 1972-yilgi London Konvensiyasining IV moddasi radioaktiv chiqindilarni tashlab yuborishni tartibga soladi. 1994 yil fevral oyida London Konvensiyasiga kiritilgan o'zgartirish ham dengizga gof l turdagi radioaktiv chiqindilarni tashlashni taqiqladi. Bundan tashqari, Konvensiyaning 5- moddasi Dengizlarning ifloslanishining oldini olish to'g'risidagi ma'lumotlar manbalari a'zolar tomonidan dengiz ifloslanishini bartaraf etish bo'yicha choratadbirlarni qo'llash majburiyatini oladi. O'rta yer dengizining ifloslanishi bo'yicha konvensiya, 1976 va 1980 yilgi Protokolning boshqa mintaqaviy hujjatlari misolida; Boltiqbo'yi mintaqasining dengiz atrof-muhitini muhofaza qilish to'g'risidagi konvensiya, 1974 yil; va Janubiy Tinch okeani mintaqasining tabiiy resurslarni va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha konvensiyasi, 1986 yilgi konvensiyalar chiqindilarni atrof muhitga ziyon yetkazishini oldini olish va bunga yo'l qo'ymaslik uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarning radioaktiv chiqindilar o'z hududiga tashlanmasligi haqidagi tashvishini yo'qotish uchun 1989-yilda qabul qilingan konvensiya mas'ul bo'ldi. 39-moddasida Afrika, Karib dengizi va Tinch okeani davlatlari va Yevropa iqtisodiy hamjamiyatiga a'zo bo'lgan hamjamiyat o'rtasida bunday chiqindilarni uning a'zosi bo'lgan hududdan eksport qilishni taqiqlash to'g'risida qoidani mustahkamladi.[4]

Boshqa tomondan, Afrika, Karib va Tinch okeani davlati radioaktiv chiqindilarni hamjamiyatdan yoki boshqa biron bir mamlakatdan olib kirishni taqiqlash majburiyatini oladi. Davlatlar yadro energiyasidan foydalanar ekan, yaxshi tomonlari bilan birga salbiy tomonlarini ham aytib o'tishimiz kerak.

Yadro energiyasidan foydalanishda juda katta miqdorda chiqindi ajralib chiqishi sir emas. Undan ajralib chiqadigan chiqindilarni ikki turga bo'lish mumkin. Birinchi tur inson uchun xavfli bo'lmagan radioaktiv xususiyat kasb etmaydigan chiqindilar. Ikkinchisi esa radioaktiv xususiyat kasb etadigan chiqindilardir. Energiyadan davlatni o'zi foydalanar ekan, chiqindilarni ham o'z hududida xavf tug'dirmaydigan qilib yo'qotish choralarini ko'rishi lozim. O'tgan yillarda ba'zi davlatlar o'z chiqindilari bilan boshqa davlatlarning atrof muhiti, aholi so'g'lig'iga ziyon yetkazishi natijasida bir qator xalqaro-huquqiy hujjatlar qabul qilingani va huquqiy tartibga solinganligini ko'rib o'tdik.

Harbiy harakatlar ta'siridan atom elektr stansiyalarini himoya qilishning xalqaro-huquqiy asoslari.

Atom elektr stansiyasining xavfsizligi haqida gap ketar ekan, nafaqat stansiya joylashgan davlat balki butun hamjamiyat xavfsizligi ko'z o'ngimizga keladi. Sababi, stansiyaning foydasi bilan birga agar xavfsizlik masalasi bo'yicha biror holat vujudga kelsa, yetkazadigan ziyoni ham shu qadardir. Hozirgi paytda dunyo hamjamiyatini o'ylantirayotgan holatlardan biri, Rossiya hamda Ukraina urishi bo'lib turgan davrda Ukrainaning Zaporozhye shahrida joylashgan AES ning xavfsizlik holatidir. Bu urishning favqulodda holatlari natijasida AES ning katta halokati bo'lishi mumkinligi hech kimga sir emas.

Yadro reaktorining shikastlanishi gamma-nurlanishning halokatli konsentratsiyasiga va havodagi radioaktiv zarrachalarni ingalyatsiyalash orqali radioaktiv ifloslanishga darhol ta'sir qilishi, inson salomatligi va atrof-muhitga qisqa va uzoq muddatli jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Reaktor yoki ishlatilgan yonilg'i baklarining portlashi parchalanadigan materiallardan va parchalanish mahsulotlaridan radioaktiv zarralar shamoldan pastga, potensial katta masofalarga va meteorologik sharoitga qarab oldindan aytib bo'lmaydigan tarzda olib o'tishini anglatadi. Ammo portlash bo'lmasa ham, sizib chiqqan radioaktiv moddalar, masalan, zavodning saqlash tanklari yoki saqlash tizimining shikastlanishi natijasida tuproq va er osti suvlariga kirib, yuzlab kilometrlarga cho'zilgan katta radiusdagi o'simlik va hayvonot dunyosini zaharlaydi.[4]. Vaholanki atom elektr stansiyasini vaqtda va makonda nazorat qilib bo'lmaydi. Bunday holatlarda ushbu masala bilan shug'ullanadigan tashkilotlar hamda davlatlardan qattiq ehtiyotkorlik qilishlari talab etiladi.

Shu bilan birgalikda, AES Xavfli kuchlarni o'z ichiga olishdan tashqari, tinch aholi uchun, xususan, shahar markazlarida muhim xizmat bo'lgan elektr energiyasini ommaviy ishlab chiqaradi. Odatda, atom elektr stansiyasi yuz minglab uy xo'jaliklarini elektr energiyasi bilan ta'minlaydi, eng yiriklari uchun esa bu ko'rsatkich millionlab bo'lishi mumkin.[6] Zavodning shikastlanishi yoki ishining buzilishi katta hududlarni elektr energiyasidan mahrum qilish, isitish, ichimlik suvi va chiqindilarni boshqarish kabi boshqa muhim xizmatlarga va yuz

minglab, balki millionlab fuqarolarning farovonligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bularni inobatga olgan holda shu masala bilan shug'ullanuvchi tashkilot va davlatlar tomonidan harbiy harakatlar bo'layotgan davrda AES ning xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ko'plab huquqiy tartibga soluvchi hujjatlar qabul qilingan. Ularni ko'rib chiqsak:

· 1977 yilgi Birinchi qo'shimcha protokolda (AP I) mavjud, ammo ular 1977 yilgi Ikkinchi qo'shimcha protokol (AP II) va xalqaro va xalqaro bo'lmagan qurolli mojaralarda qo'llaniladigan odatiy CIHL ostida ham himoyalangan.

· Yadro qurolini tarqatmaslik to'g'risidagi shartnomaning IV va V moddalarida barcha davlatlar atom energiyasidan tinch maqsadlarda, shu jumladan elektr energiyasi ishlab chiqarish uchun foydalanish huquqiga ega ekanligi belgilab qo'yilgan.[7]

· API 48-modda hamda CIHL 7-qoidasida Atom elektr stansiyalari fuqarolik obyektlari bo'lib, ular to'g'ridan-to'g'ri hujum va repressiyalardan himoyalanganligi belgilab qo'yilgan.

· (API 56-modda, APII 15-modda va CIHL qoidalarida Barcha fuqarolik obyektlari uchun qo'llaniladigan qoidalar tomonidan taqdim etilgan himoyadan tashqari, atom elektr stansiyalari quyida batafsilroq muhokama qilinganidek, o'ziga xos, kuchaytirilgan himoyaga ega ekanligi aytib o'tiladi.[8]

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, AESlarni xavfsizligi xalqaro-huquqiy tashkilot va davlatlar tomonidan huquqiy tartibga solingan.

Atom energiyasi undan xavfsiz foydalanish masalasi ayni bir davlat yoki tashkilotning tegishincha huquqi bo'lmay u ayni vaqtda transchegaraviy va xalqaro huquqiy masaladir.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi 2018- yildan keyin Atom energiyasidan foydalanish, AES qurilishiga oid bir qancha hujjatlar qabul qilindi. Bu hujjatlar qabul qilinishiga sabab O'zbekiston Respublikasi va Rossiya Federatsiyasi prezidentlari Sh.Mirziyoyev va V.P o'rtasidagi O'zbekistonda AES qurish bo'yicha kelishuv edi. Unga ko'ra RosAtom O'zbekistonda AES har birining quvvati 1 ming 200 MVt bo'lgan ikkita energoblokdan iborat bo'ladi. AES qurilishi uchun Jizzax viloyatidagi Tuzkon ko'li yaqinidagi maydon tanlandi. Xo'sh ishni amaliy, moliyaviy – iqtisodiy jihatlarini yuqoridagi va boshqalardan iborat bo'lsa huquqiy taraflama bu sohada qanday o'zgarishlar bo'ldi? Bilamizki 2017-yil dekabr qadar milliy qonunchiligimizda Atom energiyasidan foydalanishga oid normativ huquqiy hujjatlar ularga ehtiyoj yo'q edi bu o'z o'rnida bizda shu vaqtga qadar bu sohaga oid munosabatlar bo'lmaganligi bilan oqlanadi.

Milliy qonunchiligimizda yuqoridagi voqealardan bir qancha hujjatlar qabul qilindi, jumladan:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida atom energetikasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018-yil 19-iyuldagi PF-5484-son Farmonini.

2. O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi huzuridagi Atom energetikasini rivojlantirish agentligi to'g'risidagi nizomi tasdiqlash to'g'risida 2018-yil 13-avgust, 653-sonli VMQ <https://lex.uz/acts/-3864609>

3. Atom energiyasidan tinchlik maqsadlarida foydalanish to'g'risida 2019-yil 9-sentyabr O'RBQ – 565 – son <https://lex.uz/ru/docs/-4506940>

4. "Atom energiyasidan foydalanuvchi obyektlar va (yoki) atom energiyasidan foydalanish sohasidagi faoliyat (ish) xavfsizligini asoslash yuzasidan ekspertiza o'tkazish tartibi to'g'risidagi" nizom 2020 – yil 17 – iyun 390 – son qarori <https://lex.uz/docs/4859455>

5. Atom energiyasidan foydalanish xavfsizligini davlat tomonidan tartibga soluvchi vakolatli organlarning atom energiyasidan foydalanish sohasidagi davlat nazorati va tekshiruvini amalga oshirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida 2020 - yil 10 - iyundagi 368 - son qarori <https://lex.uz/docs/4850303>

6. Atom energiyasidan tinchlik yo'lida foydalanish sohasidagi xalqaro shartnomalar bo'yicha O'zbekiston respublikasining majburiyatlarini bajarish chora - tadbirlari to'g'risidagi 2009-yil 25-iyun 179-sonli VMQ <https://www.lex.uz/docs/1494600>

Yuqoridagi normativ huquqiy-hujjatlarning asosiylaridan biri bo'lmish Atom energiyasidan tinchlik maqsadlarida foydalanish to'g'risida qonuning asosiy prinsiplarida shunday deyilgan "Atom energiyasidan foydalanishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

fuqarolarning hayoti va sog'lig'ini, jismoniy hamda yuridik shaxslarning mol-mulkini himoya qilish, shuningdek atrof-muhitni muhofaza qilish ustuvorligi;

xavfsizlikning ta'minlanishi; axborotning ochiqligi;

yadroviy qurol va boshqa yadroviy portlovchi qurilmalar ishlab chiqarishning taqiqlanishi".

Keltirilgan modda qonuning 4-moddasidan bo'lib bu prinsiplarni o'z ichiga nimalarni olishi qonunda alohida modda qilib berilmagan ya'ni sharhlanmagan va boshqacha tarzda ham izoh berilmagan ammo xalqaro standartlar xavfsizlik borasidagi barcha hujjatlar shartnomalar va amaliy jihatdan olib qaralgandagi barcha harakat va hodisalar imkon qadar yaqin nazarda tutilishini talab qiladi chunki AES da energiya ishlab chiqargungacha va undan energiya olib zarur tarzda yo'naltirilgungacha bo'lgan barcha bosqichlarda xavfsizlikka rioya etilishi lozim.

Qonunda sohaga tegishli obyektlar davlat mulki ekanligi nazarda tutilgan jumladan qurilishi rejalashtirilgan AES lari ham va bu sohani bir qancha vakolatli organlar nazorat qilishi aytib o'tilgan Vazirlar Mahkamasi, Energetika vazirligi va uning huzuridagi Atom energetikasini rivojlantirish agentligi, ya'ni O'zAtom va boshqa organlar vakolatli hisoblanadi.

Atom energiyasidan foydalanish transchegaraviy munosabatligi xalqaro munosabatlarda barcha davlatlar va tashkilotlar xalqaro shartnoma va boshqa xalqaro normativ huquqiy hujjatlar orqali majburiyatlar olishini yuqorida eslab o'tgan edik aynan shu sohada 179-sonli VMQ mavjud bizni amaldagi qonunchiligimizda quyidagilar nazarda tutilgan "O'zbekiston Respublikasi va Atom energiyasi bo'yicha xalqaro agentlik o'rtasidagi Yadroviy qurolni tarqatmaslik to'g'risidagi 1994-yil 8-oktabrdagi shartnoma bilan bog'liq bo'lgan kafolatlarni qo'llash to'g'risidagi Bitim hamda Bitimga 1998-yil 22-sentabrda Toshkent shahrida imzolangan Qo'shimcha protokol bo'yicha;

O'zbekiston Respublikasi Hukumati va Atom energiyasi bo'yicha Yevropa Hamjamiyati (Yevratom) o'rtasida atom energiyasidan tinchlik yo'lida foydalanish sohasidagi hamkorlik to'g'risida 2003-yil 6-oktabrda Brussel shahrida imzolangan Bitim bo'yicha O'zbekiston Respublikasining majburiyatlari bajarilishini ta'minlash bo'yicha vakolatli organ etib belgilansin.

2. Atom energiyasi bo'yicha xalqaro agentlikka (MAGATE) va Yevratomga qonun hujjatlarida belgilangan tartibda axborotlar tayyorlash va ularni (bayonot, hisobotlar, xabarnomalar, hisobotlarga qo'shimcha va tushuntirishlar) taqdim etish O'zbekiston Respublikasi Sanoat xavfsizligi davlat qo'mitasiga yuklansin.

3. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi MAGATE va Yevratomni O'zbekiston Respublikasi Sanoat xavfsizligi davlat qo'mitasi ushbu qarorning 1-bandida ko'rsatilgan Bitimlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi majburiyatlarining bajarilishini ta'minlash bo'yicha vakolatli organ etib belgilanganligi to'g'risida belgilangan tartibda xabardor qilsin.

E'tiborli jihatlari, ya'ni bizni mavzumizga aloqador qismi 1994-yilgi va 2003-yilga hujjatlarga qo'shilishimiz va xalqaro hamjamiyat oldida majburiyat olayotganligimizdir.

Yuqoridagi xalqaro va qonunchiligimizdagi normalar, kelishuvlar shartnomalar va boshqa hujjatlardan kelib chiqib xulosa o'rnida bir qancha takliflarni ilgari surmoqchimiz. Yuqorida bir qancha milliy qonunchilik hujjatlarida kelgan atom energiyasidan foydalanish xavfsizlik prinsiplarini qonunchilik hujjatlarimizda, hujjatlarni tahrirlash orqali sharhlash. Jamoatchilikni atom energiyasi bilan bog'liq xavotirlardan xalos qilish va uni foydali jihatlarni tanishtirish uchun hukumat vakillari, mas'ullar, soha mutaxassislar bilan oflayn va onlayn televizion uchrashuvlar tashkil qilish maqsadga muvofiq bo'lar edik. Xalqaro doirada atom energiyasidan tinchlik maqsadlarida foydalanishga oid xalqaro huquqiy hujjatlar, shartnomalarga to'liq qo'shilish, atom energiyasidan tinchlik maqsadlarida foydalanish sohasidagi milliy huquqiy asoslarni shakllantirishdir.

Адабиётлар/ Литература/ References:

1. "THE INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR SECURITY" INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY VIENNA, 2011
2. by Mohamed ElBaradei, Edwin Nwogugu and John Rames "International law and nuclear energy: Overview of the legal framework" 2005, p-2
3. by Mohamed ElBaradei, Edwin Nwogugu and John Rames "International law and nuclear energy: Overview of the legal framework" 2005, p-2
4. "The Role of the IAEA in the Development of International Law", by Dr. Hans Blix, Nordic Journal of International Law, 58 (1989).
5. Mr. ElBaradei is Assistant Director General and Director of the IAEA Division of External Relations. Messrs. Nwogugu and Rames are senior staff members in the IAEA Legal Division. This article is based upon more comprehensive information in the two-volume book, The International Law of Nuclear Energy: Basic Documents, which the authors edited and was published in 1993 by Martinus Nijhoff Publishers, P.O. Box 163, 3300 AD Dordrecht, The Netherlands.
6. Eirini Giorgou Legal Adviser, ICRC "Dangerous forces: the protection of nuclear power plants in armed conflict"
7. The history of Nuclear Energy. U.S. Department of Energy Office of Nuclear Energy, Science and Technology Washington, D.C. 20585
8. Nuclear Law. The Global Debate. International Atomic Energy Agency. ISBN 978-94-6265-495-2 (eBook) <https://doi.org/10.1007/978-94-6265-495-2>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).